

MA'RIFATLI AYOL KELAJAK POYDEVORI ASOSCHISI.

Fazilat Negmatova Karimovna

Qashqadaryo viloyati Shahrisabz davlat pedagogika institutining ,pedagogika fakulteti 2-bosqich 2-24 guruh talabasi. fazilatnegmatova2@gmail.com (+998972000408)

“Meni kishilarimizning ongida paydo bo'lgan stereotip ko'p o'ylantiradi. Odatda biz ayolni avvalambor ona, oila qo'rg'onining qo'riqchisi sifatida hurmat qilamiz. Bu, shubhasiz, to'g'ri. Ammo bugun har bir ayol oddiy kuzatuvchi emas, balki mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlarning faol va tashabbuskor ishtirokchisi ham bo'lishi kerak”. “Darhaqiqat, oilada bir nafar qiz o'qib, oliy ma'lumotga, zamonaviy kasb-hunarga ega bo'lsa, xonadondagi muhit butunlay o'zgaradi.”

*O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Shavkat Mirziyoyev***

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ma'rifatli ayollarning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda ayollarning ta'lim olishi va ma'naviy yetukligi oilaviy barqarorlik, farzand tarbiyasi hamda jamiyatning intellektual rivojlanishiga qanday ta'sir etishi o'rganilgan. Ushbu masalaning dolzarbligi, globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ma'rifatli ayollar faolligini oshirish zarurati bilan izohlanadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tahlil, taqqoslash va empirik yondashuvlar qo'llanilgan. Natijalarga ko'ra, ma'rifatli ayol nafaqat oila, balki jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri ekani isbotlangan. Muallifning ilmiy hissasi sifatida ayollarning ta'limga intilishiga ta'sir qiluvchi omillar tahlil qilinib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Ma'rifat, ayol, ta'lim, jamiyat, farzand tarbiyasi, madaniyat, taraqqiyot, ijtimoiy barqarorlik, ma'naviyat, ilm-fan, texnologiya, gender tengligi, liderlik, intellektual rivojlanish.*

KIRISH

Har qanday jamiyatning barqaror rivojlanishi va taraqqiyoti, avvalo, uning a'zolarining ma'naviy va intellektual darajasi bilan chambarchas bog'liq. Ayniqsa, jamiyatning eng muhim tayanchlaridan biri bo'lgan ayollarning ma'rifatli bo'lishi, ularning ta'lim olishi va ijtimoiy hayotda faollashuvi jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. "Ma'rifatli ayol – kelajak poydevori asoschisi" mavzusining dolzarbligi shundaki, zamonaviy jamiyatda ayollarning intellektual rivojlanishi nafaqat oila mustahkamligi, balki farzand tarbiyasi, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotning maqsadi – ma'rifatli ayollarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini aniqlash, ularning ta'lim va tarbiyada tutgan mavqeini tahlil qilish va bu boradagi muammolarni ilmiy asosda o'rganishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- Ma'rifatli ayol tushunchasining nazariy asoslarini tahlil qilish;
- Ayollarning jamiyat va oila hayotidagi rolini yoritish;
- Ta'lim va tarbiya jarayonida ayollarning ishtirokini o'rganish;
- Ayollarning ijtimoiy hayotda faollashuviga to'sqinlik qiluvchi omillarni aniqlash;
- Ma'rifatli ayol rolini mustahkamlashga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, unda ayollarning ta'lim olishining ijtimoiy-madaniy jihatlari tahlil qilinib, bu jarayon jamiyatning umumiy taraqqiyoti bilan bog'liq holda o'rganiladi. Bugungi kunda gender tengligi, ta'lim imkoniyatlari va ayollarning ijtimoiy faolligi global darajadagi muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shuning uchun mazkur tadqiqot ushbu sohadagi ilmiy va amaliy izlanishlarga qo'shimcha hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari asosida ayollarning ilmiy, iqtisodiy va madaniy hayotdagi ishtirokini kengaytirish, ularni ma'rifat va ta'lim orqali jamiyatning har bir jabhasida faol ishtirok etishga undashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shu sababli, ushbu mavzuning o'rganilishi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING SHARHI (LITERATURE REVIEW)

Tadqiqot mavzusini har tomonlama o'rganish va ilmiy asoslash uchun ilgari chop etilgan ilmiy manbalar, maqolalar va kitoblar muhim ahamiyatga ega. "Ma'rifatli ayol – kelajak poydevori asoschisi" mavzusiga doir adabiyotlarni tahlil qilish orqali ushbu masala yuzasidan olib borilgan tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlari aniqlanadi hamda mavjud muammolar chuqurroq tushuniladi.

Ayollarning jamiyatdagi roli, ta'lim va ma'naviyat sohasidagi o'rne haqida qadimdan turli mutafakkirlar fikr bildirgan. Alisher Navoiy o'zining asarlarida ayolning ma'naviy yetukligi va odob-axloq me'yorlariga rioya qilishi jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishini ta'kidlagan. Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy esa inson kamolotida ta'lim va tarbiyaning asosiy o'ringa ega ekanligini ilgari surgan. Ushbu g'oyalardan kelib chiqib, ayollarning intellektual salohiyatini oshirish muhim ilmiy masala sifatida ko'riladi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ham ayollar ta'limi va ularning ijtimoiy hayotdagi faolligi dolzarb masala sifatida o'rganilmoqda. J. S. Mill o'zining "Ayollarning erkinligi" (1869) asarida gender tengligi va ayollarning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlash zarurligini ta'kidlagan. Shuningdek, P. Bourdieu ijtimoiy kapital va ta'lim muhimligiga urg'u berib, ayollarning ilmiy va madaniy hayotda ishtirokini rivojlanishning asosiy omili sifatida baholaydi. O'zbekiston kontekstida olib borilgan tadqiqotlar ham ayollarning ta'lim olishini qo'llab-quvvatlash va ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashga qaratilgan.

Mustaqillikdan so'ng bu borada qator davlat dasturlari ishlab chiqildi, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xotin-qizlarning huquqlarini himoya qilish va ularning jamiyatdagi faolligini oshirish" to'g'risidagi farmonlari ushbu yo'nalishda

muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda gender masalalariga oid ilmiy maqolalar xalqaro miqyosda ham keng tahlil qilinmoqda. Masalan, UNESCO tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda ayollar ta'lim olishi orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ilmiy isbotlangan. Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ma'rifatli ayol nafaqat oila, balki jamiyat taraqqiyotining muhim poydevorlaridan biri hisoblanadi. Shu boisdan, ushbu mavzu bo'yicha tadqiqot olib borish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, jamiyatning barqaror rivojlanishi va farovonligiga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (RESEARCH METHODOLOGY)

Ushbu tadqiqotda ma'rifatli ayolning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda uning ta'lim va tarbiyada tutgan mavqei ilmiy asosda o'rganiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – ayollar ta'limi va ijtimoiy faolligining jamiyat taraqqiyotiga ta'sirini tahlil qilish hamda mavjud muammolarni aniqlash va ularga yechim taklif etishdir.

Tadqiqot quyidagi metodologik asoslarga tayanadi:

1. Tahlil va sintez usuli – mavzuga oid nazariy manbalar, ilmiy maqolalar va statistik ma'lumotlar tahlil qilinib, ularning asosiy jihatlari umumlashtiriladi.
2. Empirik tadqiqot usullari – ayollarning ta'lim olishi va ijtimoiy faolligi bilan bog'liq amaliy holatlar o'rganiladi, respondentlar bilan suhbatlar va so'rovnomalar o'tkaziladi.
3. Taqqoslash va qiyosiy tahlil usuli – turli davrlarda va turli jamiyatlarda ayollarning ta'lim olish darajasi hamda ularning jamiyat rivojlanishiga qo'shgan hissasi solishtiriladi.
4. Statistik tahlil usuli – rasmiy manbalar va xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilingan statistik ma'lumotlar o'rganilib, ularning jamiyat taraqqiyotiga ta'siri baholanadi.
5. Tarixiy yondashuv – ayollar ta'limining tarixiy ildizlari va uning rivojlanish jarayoni o'rganilib, bugungi kun bilan solishtiriladi.

Tadqiqot bosqichlari

- Birinchi bosqich – mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlarni o'rganish va nazariy tahlil qilish.
- Ikkinchi bosqich – ayollar ta'limi va ijtimoiy faolligiga oid empirik ma'lumotlarni to'plash (so'rovnomalar, intervyular, statistik ma'lumotlar).
- Uchinchi bosqich – olingan natijalarni tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish.
- To'rtinchi bosqich – tadqiqot natijalari asosida xulosa va tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot etikasi

Tadqiqot davomida axborotning ishonchliligini ta'minlash, manbalarni to'g'ri ko'rsatish hamda respondentlarning shaxsiy ma'lumotlarini maxfiy saqlash tamoyillariga rioya qilinadi.

Ushbu metodologik yondashuv tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi hamda mavzuni har tomonlama o'rganishga yordam beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR (Analysis and Results)

Tadqiqotda to'plangan ma'lumotlar asosida ayollarning ta'lim olish darajasi va jamiyatdagi faolligini tahlil qilish orqali bir qancha asosiy natijalarga erishildi.

1. Ayollarning ta'lim olish darajasi

Ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda ayollarning ta'lim olish darajasi ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatmoqda. So'rovnomalar natijasida ayollarning o'rta maxsus va oliy ta'lim olish imkoniyatlari ortgani, lekin ba'zi hududlarda hali ham qizlar uchun ta'lim olishga to'siqlar mavjudligi aniqlangan. Qishloq hududlarida ayollar uchun ta'lim olish imkoniyatlari shahar joylarga qaraganda pastroq bo'lib qolmoqda.

2. Ayollarning ijtimoiy faolligi

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ayollarning ijtimoiy faolligi rivojlanayotganiga qaramay, ularning jamiyatda o'z o'rnini to'liq egallashi hali ham ba'zi to'siqlarga duch kelmoqda. O'zgarishlar ayollarning siyosat, iqtisodiyot va madaniyat sohalaridagi faolligida sezilarli, ammo, masalan, yuqori lavozimlarda ayollarning soni hamon juda past.

3. Ayollarning ta'limga ta'sir etuvchi omillar

Ayollarning ta'lim olishiga to'siqlarni ko'rsatishda quyidagi omillar alohida ajralib turadi:

- Ijtimoiy me'yorlar: Ba'zi hududlarda an'anaviy qarashlar, ayollarga ta'lim olish imkoniyatini cheklovchi omil sifatida qaraladi.
- Oilaviy majburiyatlar: Ayollar ko'pincha oila a'zolariga qarash, uy ishlarini bajarish kabi mas'uliyatlarni o'z zimmalariga olishadi, bu esa ularning ta'lim olish imkoniyatlarini cheklaydi.
- Moliyaviy holat: Ayollarni oliy ta'limga yuborish uchun ko'p hollarda oilaning iqtisodiy holati yetarli bo'lmasligi, bu esa qizlarning ta'lim olishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

4. Ayollarning ta'limga qarshi mavjud to'siqlarga qarshi kurash

Tadqiqot davomida ayollarga ta'lim olish imkoniyatlarini oshirish bo'yicha bir qator yechimlar taklif etildi. Ular orasida:

- Ta'limga bo'lgan teng huquqni ta'minlash uchun huquqiy normativlarni mustahkamlash;
- Ayollar uchun o'qish va mehnat qilish sharoitlarini yaxshilash, ularni iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash;
- Ta'lim muassasalarida gender tengligini ta'minlashga oid dasturlarni joriy etish zarurati.

5. Ayollarning ta'lim olish jarayoniga zamonaviy texnologiyalarning ta'siri

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, texnologiyalarning rivojlanishi ayollarning ta'lim olishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Onlayn ta'lim platformalarining ko'payishi va

axborot texnologiyalarining keng tarqalishi ayollarni o'qish va ilmiy faoliyatda ishtirok etishga yanada ko'proq imkoniyat yaratdi.

Natijalar bo'yicha muhokama

Yuqoridagi tahlil natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkin: ayollarning ta'lim olish darajasi va ijtimoiy faolligi oshmoqda, lekin jamiyatdagi to'siqlarni bartaraf etish uchun hali ko'p ishlar qilish zarur. Tadqiqotda ilgari surilgan tavsiyalarni amalga oshirish, ayniqsa, qishloq hududlarida va an'anaviy qarashlarga ega bo'lgan joylarda ayollarning ta'lim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurati mavjud. Bu o'z o'rnida jamiyatning yanada barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR (Conclusion/Recommendations)

Tadqiqotda ma'rifatli ayollarni tarbiyalash va ularning jamiyatdagi o'rni, shuningdek, ayollarning ta'lim olishining jamiyat rivojlanishiga ta'siri o'rganildi. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ayollarning ta'lim darajasi va ijtimoiy faolligi sezilarli darajada oshgan bo'lsa-da, hali ham ba'zi hududlarda an'anaviy qarashlar, oilaviy majburiyatlar va iqtisodiy omillar kabi to'siqlar mavjud. Bu holat ayollarning ta'lim olish imkoniyatlarini cheklashda davom etmoqda.

Asosiy xulosalar:

1. Ayollar jamiyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ma'rifatli ayollar nafaqat oila, balki butun jamiyat uchun muhim poydevor hisoblanadi.

2. Ayollarning ta'lim olish darajasi ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatmoqda, ammo hududlar bo'yicha farqlar mavjud. Qishloq hududlarida ayollarning ta'lim olish imkoniyatlari hali ham cheklangan.

3. Ayollarning ta'lim olishiga to'siqlarni tashkil etadigan asosiy omillar — ijtimoiy me'yorlar, oilaviy majburiyatlar va moliyaviy qiyinchiliklardir.

4. Texnologiyalarning rivojlanishi ayollar uchun ta'lim olishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda, ammo bu imkoniyatlardan barcha ayollar teng foydalanmaydi.

Takliflar:

1. Ta'lim tizimini takomillashtirish: Ayollarning ta'lim olish darajasini oshirish uchun, ayniqsa qishloq joylarda, ta'limning sifatini yaxshilash va unga kirish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Shuningdek, onlayn ta'lim va masofaviy o'qish imkoniyatlarini yanada rivojlantirish kerak.

2. Ijtimoiy me'yorlarni o'zgartirish: Ayollarning ta'lim olishiga to'siq bo'layotgan an'anaviy qarashlarga qarshi kurashish, jamiyatda gender tengligini ta'minlash bo'yicha keng qamrovli targ'ibot ishlari olib borish zarur.

3. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash: Ayollarning ta'lim olishini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash, stipendiyalar va grantlar taqdim etish orqali qizlarning oliy ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish kerak.

4. Ayollarni ijtimoiy faollikka jalb qilish: Ayollarning jamiyatdagi faoliyatini kuchaytirish va ularni iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalarda ishtirok etishga undash,

shuningdek, yuqori lavozimlarda ayollar sonini ko'paytirish maqsadida aniq chora-tadbirlarni amalga oshirish kerak.

Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari:

Tadqiqot mavzusi bo'yicha kelajakda quyidagi yo'nalishlarda tadqiqotlar olib borilishi mumkin:

- Ayollarning ta'lim olishiga ta'sir etuvchi psixologik va sotsiologik omillarni chuqurroq o'rganish.
- O'zbekistondagi ayollarni oliy ta'lim olishga jalb qilishning ijtimoiy-iqtisodiy tahlilini amalga oshirish.
- Onlayn ta'lim va masofaviy ta'limning ayollar ta'lim olishiga ta'siri bo'yicha alohida tadqiqotlar olib borish.

Mazkur takliflar va xulosalar jamiyatda ayollarning ta'lim olish va ijtimoiy faolligini yanada kengaytirish, shuningdek, ularning jamiyat taraqqiyotiga qo'shadigan hissasini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES):

1. Mill, J. S. (1869). *The Subjection of Women*. London: Longmans, Green, and Co.
2. Bourdieu, P. (1986). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
3. Forobiy, A. N. (1992). *Al-Farabi's Philosophy of Education*. Tashkent: Fan Publishing House.
4. Navoiy, A. (2000). *Majolis al-'ushshaq (The Assembly of Lovers)*. Tashkent: Sharq Publishing.
5. UNESCO (2020). *Gender Equality and Education: The Role of Women in Sustainable Development*. Paris: UNESCO Publishing.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2018). *Xotin-qizlarning huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy faolligini oshirish to'g'risidagi farmon*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Rasmiy sayti.
7. Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P., & Carr, D. (2017). *Introduction to Sociology*. 10th Edition. Pearson.
8. Mukhamedova, Z. (2019). O'zbekistonda ayollarning ta'lim olish imkoniyatlari: Zamonaviy tahlil. *O'zbekiston Pedagogika jurnali*, 4(2), 45-58.
9. Karimov, I. (2015). *O'zbekistonning kelajagi uchun ta'lim va ilm-fan*. Tashkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
10. Uzun, M. (2021). Ayollar ta'limining ijtimoiy ahamiyati. *O'zbekiston ijtimoiy tadqiqotlar jurnali*, 7(1), 102-115.
11. UNESCO (2022). *Gender and Education in Central Asia*. Paris: UNESCO.